

κτλ. επίσης δὲ καὶ οἱ δοκιμώτεροι τῶν λογίων, Ξενόπουλος, Παπαντωνίου, Μελάς, Μυριβήλης, Νιρβάνας, Βουτυράς, Καρκαβίτσας, Ζερβός κτλ. Τὰ διδακτικά βιβλία, ἐκτὸς τῆς ἀμέσου ἐπιδράσεως, τὴν ὁποίαν ἀσκοῦν ἐπὶ τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας, παρ' ἡμῖν ἔσχον ἐπ' αὐτῆς ἄλλην ἔμμεσον ἐπίδρασιν οὐχὶ ὀλιγώτερον σημαντικὴν. Χάρις εἰς ταῦτα ἀνεπτύχθησαν σοβαραὶ τυπογραφικαὶ βιομηχανίαι, αἵτινες καὶ ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως καὶ ἀπὸ πνευματικῆς προσφέρουσιν ἀξιολόγους ὑπηρεσίας εἰς τὴν κοινωνίαν.

Ἐν τούτοις κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν παρατηρεῖται ἰδιαιτέρα ἀνησυχία τῆς πολιτείας ἐν σχέσει πρὸς τὰ διδακτικά βιβλία. Ἀπὸ τοῦ 1917 καὶ ἐντεῦθεν, ἀνὰ διετίαν, ἂν μὴ κατ' ἔτος, ἀντίθετοι νόμοι ἐξεδίδοντο πρὸς ρύθμισιν αὐτῶν, τοῦτο δὲ ὀφείλεται εἰς τὴν ἄκαιρον παρεμβολὴν τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἐν τῷ σχολικῷ προγράμματι. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἤσκησε καὶ θὰ ἐξακολουθήσῃ ἀσκοῦν μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἡμῶν, εἶνε ἀνάγκη νὰ δώσωμεν ἐνταῦθα σύντομον περίληψιν τῆς ἐξελίξεως αὐτοῦ.

ΠΑΡΕΚΒΑΣΙΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΠΑΡ' ΗΜΙΝ

Ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις εὔρε τὸν γλωσσικὸν ἀγῶνα ἐν τῇ ὀξύτητί του. Πολὺ πρὸ τῆς ἐκρήξεως αὐτῆς, ὁ σοφὸς μελετητὴς τῆς Ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς φιλολογίας, διευθυντὴς τῆς Ἀθωνιάδος σχολῆς καὶ καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν καὶ τῆς φιλοσοφίας ἐν τῇ Πατριαρχικῇ σχολῇ Κων)πόλεως Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις, ἤναψε τὸν σπινθῆρα τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος. Παρατηρήσας, ὅτι ἤρχισε νὰ καταβάλληται προσπάθεια ὅπως γράφονται εἰς τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν καὶ σοβαρώτερα ἔργα καὶ φιλοσοφικὰ εἰσέτι συγγράμματα, ἐπετέθη δριμύτατα κατὰ τῆς τάσεως ταύτης πρὸς ἐκχυδαῖσμόν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ συγγράμματός του «Λογικῆς προδιατριβῆς» (1769) ἔγραφε: «Τοῖς γὰρ ἐν ὕφει χυδαίῳ παρενυφασμένοις ἐγκομβούμενοι φιλοσοφικοῖς λεξιδίοις αὐτοῦ μονονουχὶ τοῦ τῆς γνώσεως ὕψους τῇ κεφαλῇ ψάυειν εἰκόασι καὶ φιλοσοφοῦντες ἀπαιδέυτως, ἀνοηταίνουσι νεανικῶς... Ἐκσυρικτέον ἄρα τὰ χυδαῖστί φιλοσοφεῖν ἐπαγγελλούμενα βιβλιδάρια, τῆς Ἑλλάδος φωνῆς ὡς οἶόν

τε ἐπιμελομένοις, ἥς ἄνευ, οὐδέν τῶν πάλαι πεφιλοσοφηκότων ἐστὶν ἀπόνασθαι...»¹. Εἰς τὸν Εὐγένιον Βούλγαριν ἀπήντησεν ὑπερσமுνόμενος τῆς δημοτικῆς ὁ μαθητῆς αὐτοῦ Ἰώσηπος Μοισιόδαξ, σχολάρχης τῆς ἐν Ἰασίῳ Ἀκαδημίας. Ἐν τῷ προλόγῳ τῆς μεταφράσεως τῆς Ἠθικῆς Φιλοσοφίας τοῦ Μουρατόρη (1761) ἔγραφε²: «Μήτε ἄς με μεμφθῆ τινὰς ἐδῶ, τάχα διατὶ καινοτομῶ ἢ διατὶ δέν ἀκριβογραμματικίζω. Ἡ καινοτομία οὔτε πρέπει νὰ κατηγορῆται, πάρεξ ὅταν ἢ ἀνατρέπει ἢ δυσκολεύει τὰ πρακτέα· ὅταν ὅμως ἢ τὰ αὐξάνει, ἢ τὰ ἐξομαλίζει, τότε μάλιστα ἔπρεπε νὰ ἐπαινῆται, καὶ ἐπομένως μηδὲ τῆς ἀρμόζει πλέον τὸ ὄνομα τῆς καινοτομίας ἢ τοῦ νεωτερισμοῦ. Ἐὰν ἔπειτα τὸ αὐστηρὸν βῆμα τῶν Γραμματικῶν ἢ με νομίση ἢ με κηρύξη ἀμύητον τῶν μυστικῶν ὀργίων τῆς Γραμματικῆς Μούσης! ἀλλὰ περὶ τούτου ἐγὼ οὔτε φροντίζω τόσον, καὶ ἀρκοῦμαι νὰ εἶπῶ, ὅτι ὡς καὶ ἐγὼ ἀξιώθηκα νὰ ἀκούσω τὸν Χρησιμοδότην αὐτῆς τῆς θεᾶς. Ἐν δὲ τῇ «Πραγματεία περὶ παιδων ἀγωγῆς ἢ Παιδαγωγία» (1779) ἔγραφε³: «Μήτε ἄς με νεμεσήσωσιν ἐνταῦθα οἱ πεπαιδευμένοι ἄνδρες, ἂν ἔρχωμαι νὰ εἶπω αὐτοῖς μίαν ἀλήθειαν, ἣτις πάντως θέλει δυσαρεστήσει αὐτοῖς. Ἐγὼ ἀπὸ καρδίας σέβομαι καὶ τιμῶ αὐτούς, μάλιστα πολλῶν τὴν πολυμάθειαν θαυμάζω, ἐπαινῶ, ὅμως με συγχωρεῖται ἴσως, ἔτι χαριζόμενος, νὰ παραβλέψω μίαν ἀλήθειαν, ἢ ἐνδειξις τῆς ὁποίας δύναται ἴσως καθ' ἓνα ἢ κατ' ἄλλον λόγον νὰ χρησιμεύση τῷ κοινῷ; Μία ὀμματία ἐπιστατικὴ εἰς τὰ σχολεῖα, τόσον τὰ μερικά, ὅσον τὰ δημόσια, καὶ με φαίνεται, ὅτι ἡ ἀλήθεια τὴν ὁποίαν βούλομαι νὰ εἶπῶ, πανταχοῦ νὰ προφαίνεται, καὶ πάντας, ὅσοι παρατηροῦσι με διάκρισιν, νὰ πληροφορῆ. Καὶ τῇ ἀληθείᾳ, ἐγὼ ἀνατριχιάζω, ὡς ἄκις ἀνακαλῶ εἰς τὴν μνήμην μου ἐκείνους τοὺς ἀτλαντικούς κόπους, καὶ ἐκείνους τοὺς ἀπεράντους καιρούς, με τοὺς ὁποίους κατέτριβον τὴν πτωχὴν νεότητά μου ἀνὰ τὰ διάφορα γυμνάσια, διδασκόμενος τὴν ἕξιν τῆς Ἑλληνικῆς...». Ὁ ἀγὼν συνεχίσθη μετὰ τοῦ ἄρχοντος Κλοτζιάρ Δημ. Καταρτζῆ ἐκ μέρους τῶν

1. Κ. Σάθα Νεοελληνικὴ Φιλολογία, Ἀθῆναι 1868, παράρτ. σελ. 147.

2. Α. Σ. Μέγα Ἱστορία τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, Ἀθῆναι 1927, Μέρ. Β' σελ. 11.

3. Α. Μέγα, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 14.

δημοτικιστῶν, καὶ τοῦ σχολάρχου τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ Ἀκαδημίας Λ. Φωτιάδου ἐκ μέρους τῶν ἀρχαῖστῶν. Ὁ Καταρτζῆς ὑπεστήριζεν, ὅτι ἔπρεπε νὰ γράφηται ἡ γλῶσσα, ἡ ὁποία ὠμιλεῖτο. Εἰς τὴν ἀπὸ 2 Ἰουλίου 1789 ἐπιστολὴν του πρὸς τὸν Λ. Φωτιάδην ἔγραφε¹: «ὡς ἂν ὅπου δὲν εἶνε κανένα ἔθνος πεπαιδευμένο ποῦ ν' ἀφήσῃ στὸ συγγράφειν κάθε διάλεκτό του, ὅπου λαλεῖ· ἀμὲ ὅλα τὰ τοιαῦτα, μιὰν ἀπ' ἐκείναις ποῦ λαλοῦνε τὴν ἐκαλλιέργησαν, συγγράφοντας, καθὼς τὴ λαλοῦνε, καὶ μὲ τὴ μία ἐβελτίωσαν μαζὶ καὶ τῆς ἐπίλοιπαις, γιὰ τὰ πολλὰ κοινὰ ὅπου ἔχουν ὅλαις... Βελτιοῦται πάλε μία γλῶσσα, ἀκολουθῶντας ἓνα ἔθνος νὰ καλλιεργῇ τὴ γλῶσσα ποῦ λαλεῖ ἤδη, ὅθεν ἂν εἶναι πρωτότυπ' αὐτὴ, πέραν' ἀποῦ λόγου της καὶ κάμνει τὰ ὀνόματα ἢ (καὶ εἰπεῖν) τοὺς ὄρους ποῦ ἀνάγονται στῆς ἐπιστήμας καὶ τέχναις· οἱ ὅποιοι γίνονται μιὰ ἰδιαίτερη σὲ καθ' ἐπιστήμ' ἢ τέχνη διάλεκτος, καὶ τοὺς ἀγνοοῦν ὅλ' οἱ χυδαῖοι καὶ πολλοὶ σπουδαῖοι· εἶδὲ καὶ εἶναι παράγωγα, πολλοὺς ἢ ὅλους τέτοιους ὄρους θὰ τοὺς παίρνῃ ἀπτὴν πρωτότυπη ἢ ἀπ' ἄλλαις ξέναις, τοὺς παίρνει ὅμως, μεταβάλλοντάς τους στὸν τύπο, τὸ σχηματισμὸ καὶ τὴν προσωδία τῶν μερῶν τοῦ λόγου της καὶ μὲ τοῦτον τὸν τρόπον πληθαίνουν ἀνεπαισθήτως ἢ ιδέαις καὶ λέξεις, καὶ βελτιοῦται κατὰ βαθμόν, καὶ τελειοῦται ἐπ' ἀπειρον ἡ γλῶσσα καὶ τὸ ἔθνος...». Εἰς ταῦτα ἀπήντα ὁ Φωτιάδης². «...Τοῦ δὲ τινος καὶ θαυμάζοντος ὅπως φρενήρης ἂν ἄλλως ἀνὴρ, κὰν λόγοις καὶ γλώσσαις πλεῖστον ὅσον ἐπιδεδωκώς, εἴτ' ἐμματαιάζων ἀηδεῖ καὶ τερατώδει ἐγχειρήματι οὐ ξυνίησι, οὐ δὲ μὴν ὅτι ὀπαδόν, ἢ γοῦν συναινοῦντα τῇ ἑαυτοῦ προαιρέσει συμπαραλαβεῖν ἐς δεῦρο τῶν ὁμογενῶν τινα οὐκ ἔσχε, τοῦ κενοῦ τούτου καὶ ἀνηνύτου ἔργου ἀποστῆναι βούλεται...». «Τί οὖν, πρὸς Μουσῶν, τῶν ἀπαιδευτῶν τούτων τὸ ἰδίωμα παραληψόμεθα συγγράφοντες; ναὶ φήσεις· διὰ τί δή; πρὸς κατάληψιν τῶν λεγομένων· τίνων δὴ τούτων; πάσης τέχνης καὶ ἐπιστήμης· ἀλλ' ὦ τάν, δῆμος ἐπιστήμης, ὄνος, φασί, λύρας ἔστ' ἐπαῖων, κινῶν τὰ ὦτα· ὥστε εἰς κενόν σου τὰ τῆς φωνῆς εἰς τὸ οὔτω ταπει-

1. Κ. Σάθα, Νεοελ. Φιλολ. 1868, παράρτ. σελ. 157.

2. Αὐτόθι, σελ. 173.

νὸν κατενήνεκται...» «...Ἴθι δὴ μοι ἀπόκριναι τίσι ποτε πρὸς Θεοῦ λογίου, τοσοῦτον μόχθου κατωμαδὸν ἀράμενος, ἑπταετηρίδα ὄλην ἀνέτλης, συλλέγων, συγγράφων τὸ ἰδιωτικὸν τοῦτο καὶ πεπρατημένον τῆς διαλέκτου; τοῖς τοῦ ἡμετέρου γένους πολλαχῆ τῆς οἰκουμένης δήμοις; ἀλλὰ πόθεν γάρ σοι δῆλον, ἢ τίς ἐχέγγυος, ὡς μεταπεισθήσονται καὶ ἦν μὲν αὐτῶν ἕκαστος κατὰ πόλεις καὶ χώρας λαλοῦσι καλὴν ἡγούμενοι, παύσουσιν, ἦν δ' ἄλλος ἄλλη πη, ἐν μιᾷ δήπου πόλει διαλέγεται, ταύτην δὲ οὐχ ὅπως ἡγεῖσθαι τῆς ἑαυτῶν βελτίω, ἀλλὰ καὶ χρῆσθαι αὐτῇ ἐπιβαλεῖσθαι ἀξιώσουσιν;». Εἰς τὴν ἐπακολουθήσασαν περίοδον ἀπὸ τοῦ 1790—1830 ἐξηκολούθησαν οἱ λόγιοι τοῦ Ἔθνους μὲ φανατισμὸν νὰ εἶνε διηρημένοι εἰς δύο ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα. Ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς ὁ Γρ. Κωνσταντᾶς, ὁ Δ. Φιλιππίδης, ὁ Ἄθ. Χριστόπουλος, ὁ Ἰω. Βηλαρᾶς, ὁ Δ. Σολωμός. Ὑπὲρ τῆς ἀρχαϊκῆς ὁ Στέφ. Κομμητᾶς, ὁ Νεόφ. Δούκας. Ἐν τῷ προλόγῳ τῆς «Νεωτερικῆς Γεωγραφίας», τὴν ὁποίαν ἐξέδωκαν τὸ 1791 οἱ Γρ. Κωνσταντᾶς καὶ Δ. Φιλιππίδης γράφουν: «... Ἀμὴ δὲν εἶνε μεγάλη ἐντροπὴ νὰ καταφρονοῦμεν τὴ γλῶσσά μας, νὰ τὴ στοχαζώμαστε βάρβαρη, καὶ φοβούμαστε νὰ τὴ γράψωμεν καθαρὰ καθὼς μᾶς τὴν ἔδωκεν ἡ φύσις, ἀλλὰ νὰ τὴν ἀνακατόνωμεν μὲ τὴν Ἑλληνικὴ διὰ νὰ εἴμαστε ἐξ ἡμισείας βάρβαροι, καὶ νὰ μὴ θέλωμεν νὰ τὴ γράψωμεν καθὼς πρέπει, διὰ νὰ εἴμαστε ἐντελῶς εὐγενεῖς, καθὼς νομίζονται καὶ εἶναι ὅλα τὰ ἔθνη ὅπου μιλοῦν καὶ γράφουν τὴ γλῶσσα τους καθαρὰ κατὰ φύσιν καὶ χρῆσι τους;»¹. Ἐν δὲ τῷ προλόγῳ τῆς μεταφράσεως τῶν «Στοιχείων τῆς Φιλοσοφίας» (1804) ὁ Γρ. Κωνσταντᾶς ἔγραφε· «Γλῶσσαν εἰς τὴν μετάφρασίν μου μετεχειρίσθην τὴν κοινήν, τοῦτ' ἔστιν ἐκείνην, ὅπου καταλαμβάνει ὅλον τὸ γένος μου... Αἱ Μοῦσαι εἰξεύρουν ὅλας τὰς γλώσσας τοῦ κόσμου, φαίνονται ὅμως ὅτι νοστιμεύονται καλλίτερα νὰ ὁμιλοῦν μὲ κάθε ἔθνος εἰς τὴν γλῶσσαν, ὅπου τὸ ἔθνος εἰξεύρει καλλίτερα, τοῦτ' ἔστι τὴν καθωμιλουμένην, ὡς ἂν ὅπου αὐτὴ μόνη διεγείρει εἰς τὸ ὅλον τὴν τῶν μαθήσεων ὄρεξιν, χωρὶς τὴν ὁποίαν εἶνε ἀνωφελῆ καὶ μου-

1. Κ. Σάθα, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 185.

σεΐα καὶ βιβλία, καὶ ὅλα ὅσα ἐπινοοῦνται εἰς τὴν Μουσῶν οἰκείωσιν...»¹. Ὁ Δ. Φιλιππίδης εἰς τὴν μετάφρασιν τῆς «Λογικῆς τοῦ Κονδυλιὰκ» (1801) ἔγραφε²: «...Αὐτὴ ἡ Λογικὴ ἐμεταφράσθη εἰς τὴν ὠμιλουμένην Ἑλληνικὴν διάλεκτον, καὶ ἡ ὠμιλουμένη Ἑλληνικὴ διάλεκτος, κακῆ μας τύχῃ ὑστέρημένη ἀπὸ γραμματικὴν καὶ ἀπὸ λεξικόν, εἶνε μία διάλεκτος δυσκόλος διὰ τὴν ἀσθένειαν τινῶν, ὅπου διεγείρονται διαιτηταί τῆς καὶ τὴν καταδικάζουν, χωρὶς νὰ ἐπερεΐδωνται εἰς κανένα ὀρθὸν λόγον, ἀλλ' εἰς τὰς προλήψεις των καὶ τὰς κακὰς των ἔξεις». Εἰς δὲ τὰ «Φιλιππικὰ τοῦ Τρόγου» (1871) ἔλεγε³: «...Τὸ βιβλίον τοῦτο τὸ ἐκδίδω εἰς τὴν γλῶσσαν ὅπου ὀμιλῶ· μ' ἦταν εὐκολώτερον νὰ τὸ γράψω ἄττικὰ. Πλὴν δὲν θέλησα διὰ λόγους καταληπτοῦς ἀπὸ τοὺς φρονίμους καὶ βαρετοῦς καὶ εἰς ἐμένα καὶ εἰς ἐσένα, φίλε· εἰς τὴν γλῶσσαν λέγω ὅπου ὀμιλῶ, ὄχι παρδαλά, καθὼς κάμνουν ἄλλοι, ἀνακατόνοντας τὴν μίαν μὲ τὴν ἄλλην καὶ σκεπάζοντας οὕτω τὴν ἀγνοίαν τους καὶ εἰς ταῖς δύο· ἀλλὰ καθαρὰ Αἰολοδωρικὰ ὅσον ἤμπορῶ... διὰ τί εἶναι καὶ αὐτὰ ἀναμφίβολα καὶ ἀναντίρρητα, μία διάλεκτος ἑλληνικὴ, καὶ ἴσως ἡ παλαιότερη· καὶ ἄς λέγουν ὅ,τι θέλουν τινές, ὑβρίζοντας τὸν ἑαυτὸν τους οἱ ἄθλιοι. Ὁμολογῶ ὅτι χωλαίνω καὶ δυσκολεύομαι εἰς τὸ νὰ γράψω τὴν γλῶσσαν, καθὼς πρέπει... ὅσοι γράφουν, γράφει κάθε ἕνας κατὰ τὴν φαντασίαν του... Πλὴν ἄς εἶναι, διὰ χάριν σου στέργω, συναινῶ νὰ ἀπορρίψωμεν τὰ αἰολοδωρικὰ· ἀλλὰ, φίλε, σκεπτέον πρῶτον, ἂν τὸ πρᾶγμα εἶνε δυνατὸν· πέντε ἢ δέκα ἡμεῖς νὰ σύρωμεν εἰς τὰ θελήματά μας μιλιόνια κόσμου· φοβοῦμαι μήπως φανῶμεν ἰσχυρογνώμονες καὶ παράξενοι, διὰ νὰ μὴ εἰπῶ ἄλλο τι χειρότερον. Ἔλα, φίλε, νὰ συγκαταιβῶμεν εἰς τοὺς πολλούς, διὰ νὰ συναναιβοῦν καὶ οἱ ἄλλοι εἰς ἡμᾶς τοὺς ὀλίγους· ἀλλοιῶς σκιαμαχοῦμεν, ἀερομαχοῦμεν καὶ δὲν κατορθώνομεν ἄλλο, παρὰ νὰ φαίνωμάσθε μάταιοι καὶ ἀλλόκοτοι...». Εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν δημοτικιστῶν προστίθενται ἤδη ἐπικίνδυνοι πολεμισταί. Οἱ ποιηταὶ Ἀθ. Χριστόπουλος, Ἰω. Βηλαρᾶς, Δ. Σολωμός.

-
1. Αὐτ. σελ. 186.
 2. Αὐτ. σελ. 191.
 3. Αὐτ. σελ. 194.

Οὔτοι δὲν ἐπέδρασαν ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς γλώσσης μόνον διὰ τῶν ἐξόχων ποιημάτων των, ἀλλὰ καὶ δι' ἰδιαιτέρων περὶ ταύτης συγγραφεῶν. Ὁ Χριστόπουλος ἐξέδωκε τὸ 1805 τὴν «Γραμματικὴν τῆς Αἰολοδωρικῆς ἢ ὁμιλουμένης τωρινῆς τῶν Ἑλλήνων γλώσσης» καὶ κατόπιν τὰ «Ἑλληνικά ἀρχαιολογήματα», διὰ τῶν ὁποίων ὑποστηρίζει τὴν θεωρίαν ὅτι ἡ «ὁμιλουμένη γλῶσσα» δὲν εἶνε ἀπόγονος τῆς ἀρχαίας Ἀττικῆς διαλέκτου, ἀλλὰ τρίτη γλῶσσα, κρᾶμα τῆς ἀρχαίας αἰολικῆς καὶ δωρικῆς, δι' ἧ καὶ ὠνόμασεν αὐτὴν Αἰολοδωρικὴν. Τὴν θεωρίαν ταύτην ἠσπάσθη καὶ ὁ Δ. Φιλιππίδης· «Μέμφονται τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ὀνομάζουσαν βάρβαρον· ἐπειδὴ παραλλάζει, λέγουσι, ἀπὸ τὴν παλαιάν Ἑλληνικὴν κατὰ λέξιν καὶ κλίσιν καὶ σύνταξιν. Ἀλλὰ ὁ λόγος τους εἶνε παντελῶς ἀσυλλόγιστος καὶ μωρός· ὅτι ἄφευκτα κατὰ φύσιν ὅλες ἡ γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὴν πλάσιν τους ἄλλαξαν καὶ ἀλλάζουσι καὶ θ' ἀλλάζουσι εἰς τὸ ἄπειρον καὶ τὸ πάθος τοῦτο νὰ ἐμποδισθῆ εἶν' ἀδύνατον. Ἔτσι καὶ ἡ γλῶσσα τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων, Αἰολῶν, Δωριέων, Ἀττικῶν, Ἰώνων, ἀλλάζει καὶ παράλλαζε κατὰ καιροὺς καὶ τόπους ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τῶν προγενεστέρων τους, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν συγχρόνων τους· καθὼς αὐτὸ τοῦτο φαίνεται ἀπὸ τὴν ἐξῆς κατὰ διάφορα εἶδη παραλλαγῆς τῆς· οἱ Αἰολεῖς ἔλεγον τὸ «ἀνήρ» «δέρκων», τὸ «θήρ» «δράκων»· οἱ Δωριεῖς ἔλεγον τὸ «τέμενος» «αἶτος» τὸ «κυρτός» «ὑβός», τὸ «διφθέρα» «βαίτα»· οἱ Ἰωνες ἔλεγον τὸν «λόγον» «μῦθον», τὸν «πλούσιον» «παχέα», τὰς «ναῦς» «βάρεις». Ἄν λοιπὸν οἱ Αἰολεῖς, Δωριεῖς, Ἰωνες ἀλλάζοντες ἀναμεταξύ τους δὲν ἐβαρβαρίζαν, οὔτ' ἡμεῖς βέβαια βαρβαρίζομεν, ἀλλάζοντες καὶ λέγοντες τὸ «πῦρ» «φωτιά», τὸ «ὔδωρ» «νερόν», τὸ «οἶνος» «κρασί», τὸ «ποιῶ» «κάμνω» κτλ...». «Τέλος πάντων, ὡς Ἑλληνες, συμπεραίνομεν, ὅτι ἡ γλῶσσά μας εἶναι ὅλη δι' ὅλους Ἑλληνική· καὶ κατὰ μὲν τὸ καθόλου, φύσεως Δωρικῆς, κατὰ δὲ τὸ μερικώτερον Αἰολικῆς· καὶ διὰ τοῦτο ὀρθότατα τὴν ὠνομάσαμεν Αἰολοδωρικὴν...»¹. Βραδύτερον δὲ (1833) κατ' ἀπομίμησιν τοῦ ἐνυπνίου τοῦ Λουκιανοῦ ἐξέδωκε «Τὸ ὄνειρον», ἐν τῷ ὁποίῳ ἐπιτίθεται δριμύτατα κατὰ τῶν ἀρχαϊστῶν. Ἐπαναστατικώτερος τοῦ Χρι-

1. Αὐτ. σελ. 207.

στοπούλου ὁ Ἰω. Βηλαρᾶς (1771—1823) δὲν ἀρκεῖται εἰς τὴν καθιέρωσιν τῆς δημοτικῆς γλώσσης, θέλει καὶ τὴν ὀρθογραφικὴν ἀπλούστευσιν αὐτῆς, πρὸς τὸν σκοπὸν δ' αὐτὸν ἐξέδωκεν ἐν Κερκύρᾳ (1814) τὸ βιβλίον του «Ἡ ρομεηκὴ γλῶσσα ἢ Μηκρὴ ὀρμηνία γιὰ τὰ γράμματα καὶ τὴν ὀρθογραφίαν τῆς Ρομεηκῆς γλῶσσας». «...Ὅσες φωνεὲς ληπτον μπενοῦν στὴ γλῶσσα μας» γράφει ἐν αὐτῷ «φτανοῦν νὰ γραφτοῦν μετὰ ἡκοσι τρεῖς γράμματα τοῦ αλφαβητοῦ μας... Ἐνας παρομιὸς ἀραδιασμοῦ ἀφτον τὸν ψηφίον, ὅπου παραστενοῦν ἀπο μίαν φωνήν, μας δηνῆ καὶ ταχτήκο γραφήμο, ἢ τὴν ὀρθογραφίαν στὴ γλῶσσα μας...»¹. Δὲν ἐπέμεινε ὅμως εἰς τὴν περιέργον ταύτην ὀρθογραφίαν του, ἥτις ἄλλως τε δὲν εἶχε ἐπαρκῶς διαδοθῆ καὶ διὰ τοῦτο μετὰ ταῦτα ἐξέδωκε μὲ τὴν παραδεδεγμένην ὀρθογραφίαν τὴν πραγματείαν του ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ λογιώτατος ταξιδιότης», ἐν τῇ ὁποίᾳ κατεριωνεύεται τοὺς ἀρχαίζοντας. Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ βιβλίου του ἔχει τοὺς στίχους «ὦ πρόληψαις τοῦ κόσμου, τυράννοι τῆς ψυχῆς—ὁ κόσμος σᾶς λατρεύει, γιὰ νὰ ᾖ ναι δυστυχῆς»: Εἰς τὴν Φαντασιούπολιν, καθέδραν «τῆς Μεγάλῃς Αὐτοκρατορίας Πρόληψης», οἱ σοφοὶ τοῦ γένους συνέλεξαν τὰς γλωσσικὰς διαφοράς, τὰς ὁποίας εἶχον μετὰξύ των, ἐξέλεξαν δὲ διὰ κλήρου ὀκτώ λογιωτάτους—ὅσα εἶνε καὶ τὰ μέρη τοῦ λόγου—εἰς ἕκαστον τῶν ὁποίων ἀνέθηκαν τὴν διερεύνησιν ἑνὸς μέρους, μὲ τὴν ἐντολήν νὰ περιέλθουν ὅλην «τὴν Γραικίαν, γιὰ νὰ κάμουν τῆς χρειζομέναις παρατήρησαις στὴ τωρινήν μας γλῶσσαν, ὅθεν νὰ λάβουν ἕνα φῶς στὸν ἀμέτρητον ἐπαινετὸν τοῦ σκοπὸν». Ὁ λογιώτατος «ὁποῦ τοῦ εἶχε πέσει στὸ μοιράδι του «τὸ ῥῆμα» καὶ προσθήκη «ἡ γενικὴ ἀπόλυτη» ἦταν ἀναγκασμένος νὰ φορτωθῆ καὶ τῆς 999 διαφοραῖς, ἐπεὶ εἶχαν ὅλοι οἱ σοφοὶ τοῦ Γένους σὲ ταῦτ' ἀπάνω», ὁ λογιώτατος, ἀφοῦ ἐταξείδευσεν ἐπὶ μακρόν, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πρωτεύουσάν, ἔθεν, ἀφοῦ ἐξεφόρτωσε «τὰ σημειώματα τοῦ ὅλα ψυχαγωγία, καὶ δίχως περιθώρι, πέντε φορτώματα πρὸς 120 ὀκάδες μὲ τὸ ζύγι», ἀνεχώρησεν ἀμέσως εἰς μακρινὴν πολιτείαν, ἐκεῖθεν δὲ ὑπέβαλε πρὸς τὴν «κοινότητα τῶν σοφῶν διορθωτάδων τῆς γλῶσσας μας» τὸ πόρισμα τῶν μελετῶν του διὰ τῆς

1. Αὐτ. σελ. 209.

ἀκολουθούθου ἐπιστολῆς: «Πρὸς τοὺς καλοθελητάδες, προσκυνήματα. Ἀφένταις μου, χρειάζεται μιὰ γλῶσσα σὲ κάθε Γένος γιὰ νὰ γρικέται. Ἡ ἀληθινὴ γλῶσσα ἐνοῦ Γένου εἶνε ἡ κοινὴ καὶ συνηθισμένη σὲ ὅλους. Ἡ γλῶσσα πρέπει νὰ ὀρθογράφεται καὶ μιλιέται· τέλος ὅσο δὲ λείψαν ἢ πρόληψαις τῶν λογιωτάτων, τὸ Γένος δὲν βλέπει ποτὲ τοῦ ἡμέραν»¹. Ὁ ἐθνικός μας ποιητὴς Σολωμὸς ἔδιδε τόσην σημασίαν εἰς τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν, ὥστε συνεταύτιζεν αὐτὴν πρὸς τὴν ἐννοιαν τῆς ἐλευθερίας. Εἰς τὸν διάλογον τοῦ Σολωμοῦ πρὸς τὸν Σοφολογιώτατον (1824) λέγει ὁ ποιητὴς πρὸς τὸν φίλον του· «Ἐκατάλαβα, θέλεις νὰ ὀμιλήσουμε γιὰ τὴ γλῶσσα· μήγαρις ἔχω ἄλλο στοῦ μου, πάρεξ ἐλευθερία καὶ γλῶσσα; Ἐκείνη ἄρχισε νὰ πατῆ τὰ κεφάλια τὰ τούρκικα, τούτη θέλει πατήσῃ ὀγλήγορα τὰ σοφολογιωτατίστικα, καὶ ἔπειτα ἀγκαλιασμένες καὶ οἱ δύο θέλει προχωρήσουν εἰς τὸ δρόμο τῆς δόξας, χωρὶς ποτὲ νὰ γυρίσουν ὀπίσω, ἂν κανένας Σοφολογιώτατος κρώζῃ, ἢ κανένας Τοῦρκος βραΐζῃ· γιὰτὶ γιὰ μὲ εἶνε ὅμοιοι καὶ οἱ δύο». Ὄταν δὲ ὁ σοφολογιώτατος τῷ λέγει· «Ἐμεῖς, ἐμεῖς, θέλει σηκώσουμε τοὺς στύλους τῆς γλώσσας τώρα ποῦ ἡ ἐλευθερία...» ὁ ποιητὴς μὲ ἀγανάκτησιν τῷ ἀπαντᾷ: «...Δὲν ὑποφέρεσαι πλέον. Ἐσεῖς, ἐσεῖς θέλει σηκώσετε τοὺς ἴδιους στύλους, ὅπου ἔστησε περνῶντας ἀπὸ τὴν Παλαιστίνην ὁ Σέσωστρις! Δὲν ὑποφέρεσαι πλέον! Ἐσύ ὀμιλεῖς γιὰ ἐλευθερία; ἐσύ, ὅπου ἔχεις ἀλυσωμένον τὸν νοῦν σου ἀπὸ ὅσαις περισπωμέναις ἐγράφησαν ἀπὸ τὴν ἐφεύρεση τῆς ὀρθογραφίας ἕως τώρα, ἐσύ ὀμιλεῖς γιὰ ἐλευθερία; Εἶδαμε τὸ ὄφελος, ὅπου ἔκαμετε μὲ τὰ φῶτα σας εἰς τὴν Ἐπανάστασιν τῆς Ἑλλάδας· ἀκούσαμε ποιητάδες ἀνόητους, ποῦ ἤθελαν νὰ ἀθανατίσουν τοὺς Ἥρωες, καὶ οἱ παινεμένοι Ἥρωες δὲν ἐκαταλάβαιναν λέξιν· ἀκούσαμε πεζοὺς σκοτεινόμυαλους, οἱ ὅποιοι ἐπροσπαθοῦσαν νὰ ἀνάψουν φλόγα πολέμου εἰς τὸν λαὸ καὶ ἀρχινοῦσαν μὲ τὴ λέξιν «Προτροπή»... Καὶ πῶς; γιὰτὶ δὲν ἐκαταλάβαιναν τίποτε ἐκφωνοῦσαν οἱ Σπαρτιάταις, τρέχοντας εἰς τὴ μάχην τὰ πολεμικὰ τραγούδια τοῦ Τυρταίου, καὶ αἰσθάνονταν τραγουδῶντας καὶ ἄλλην ψυχὴν μέσ' στὰ στήθια τους; Ὡ νέοι συμαθητάδες μου, πῶς ἠμπορεῖτε νὰ λάβετε ποτὲ ἐλπίδα νὰ τρα-

1. Α. Μέγα Ἱστορία γλωσσικοῦ ζητήματος. Μέρ. Β'. σελ. 101.

γουδήσουν και τὰ δικά σας, ἐὰν σᾶς τρυποῦν τ' αὐτιά οἱ διδάσκα-
λοί σας μὲ «βρώματα», μὲ «θούριον» και μὲ παρόμοια; ὦ Σοφολογιώ-
τατοι! αὐτὰ εἶνε τὰ μαθήματα ὅπου τοὺς δίνετε, και θέλετε νὰ τοὺς
φωτίσετε! τόσο κάνει νὰ τοὺς φωτίσετε και μὲ μιὰ φοῦχτα στάχτη
στὰ μάτια! Σᾶς δίνω ὅμως τὴν εἴδηση, ὅτι ἐτελείωσε τὸ βασίλειόν
σας εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ τῶν Τούρκων τὸ βασίλειο...»¹.

Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῶν ἀρχαῖστῶν, ὁ Στέφ. Κομμητᾶς, διὰ τῶν πε-
ρισπουδάστων συγγραμμάτων του, ὑπεραμυνόμενος τῆς ἀρχαίας
Ἑλληνικῆς γλώσσης, συνεβούλευε τὴν χρησιμοποίησιν αὐτῆς
κατὰ τε τὴν ὁμιλίαν και τὴν γραφήν. Εἰς τὸν «Παιδαγωγὸν ἢ
πρακτικὸν γραμματικόν», (1800) γράφει ἐν προλόγῳ: «Μηδὲ γὰρ
ἐς τοσοῦτο φρενοβλαβίας ἐκόντες ἔλθωμεν, ὥστε τὴν φωνὴν, ἣ και
αἱ Μοῦσαι αὐταὶ ἡδέως χρῶνται, ἐάσαντες, τὴν βάρβαρον και ἀκαλ-
λιέργητον και ἀκανόνιστον ἀνθελέσθαι...» Εἰς δὲ τὴν «Ἐγκυκλοπαι-
δεῖαν τῶν Ἑλληνικῶν μαθημάτων» (1814),²: «Ἄλλοι δὲ τινες εἰς τοι-
αύτην μοχθηρίαν ἐξ ἀμαθίας και ἐθελοκακίας ἦλθον, ὥστε ἀναισχύν-
τως εἰπεῖν, ὅτι μωρία ἐστὶ μέγιστη, εἴ τις φαντασθεῖη δυνατὸν και τὸ
γράφειν και τὸ λέγειν τὴν τῶν προγόνων φωνὴν. Ἄλλ' αὐτοὶ γε ὅτι
πάντων εἰσὶ μωρότατοι και τὸν ἐγκέφαλον ἐκπεπτωκότες δῆλον· οὐ
γὰρ τοιαῦτα ἐξερεύξασθαι ἐτόλμησαν, εἰ και μικρὰν ρανίδα εἶχον φρε-
νῶν... Τὰ δὲ γνήσια τῆς Ἑλλάδος τέκνα, ὅσα ἐθήλασαν γάλα μητρὸς
οὕτω περικλεοῦς, οὐκ ἂν ἀνάσχοιντο τοιοῦτό γέ τι μηδὲ ἀκοῦσαι·
ἀλλὰ τῆς Ἑλλάδος ὄντως ἀντέχονται και ἀνθέξονται φωνῆς, τῆς τῶν
προγόνων ἐκείνων, λέγω, ὥστε και γράφειν και λέγειν δι' αὐτῆς και
ἐξηγεῖσθαι πᾶν ὅ,τι τοῖς πολλοῖς. εὐληπτοτέραν διὰ τὴν μέγιστην
συγγένειαν πειράσσονται· χαίρειν λέγοντες τοῖς ἄλλως και γράφειν
και λέγειν και συμβουλεύειν περὶ αὐτῆς προθυμοῦμενοι· οἱ γὰρ τοι-
οῦτοι μισέλληνες, ἐχθροὶ ὡς και αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος... ἑλληνικὰ φρο-
νεῖν μηδέποτε μαθόντες...» Ἐπίσης ὁ Νεόφ. Δούκας εἰς τὰ προλεγό-
μενα τῆς γ' ἐκδόσεως (1812) τῆς κατὰ τὸ 1804 ἐκδοθείσης τὸ πρῶ-

1. Αὐτ. σελ. 129.

2. Κ. Σάθα, αὐτ. σελ. 275.

3. Α. Μέγα, αὐτ. σελ. 176.

τον «Γραμματικῆς Τερψιθέας» προτρέπει τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν: «Ἄλλη ἐστίν, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες», λέγει ¹, «τῶν πεπαιδευμένων ἢ γλῶσσα καὶ ἕτερα ἢ τῶν χυδαίων· ἐκείνη μὲν ἀναλογεῖ μὲ τὰ ἐκλεκτὰ τῶν τεχνῶν τεχνουργήματα, τὰ ὅποια κεῖνται εἰς τῶν πλουσίων τοὺς οἴκους· αὕτη δὲ μὲ τὰ σκευάρια τῶν πενήτων, προκείμενά εἰς τὰς καλύβας αὐτῶν εἰς διακονίαν τῶν καθ' ἡμέραν· ὅθεν ἐκεῖνα μὲν ὡς τιμιώτατα συντηροῦνται ἐπὶ πολὺ καὶ εἰς γενεὰς γενεῶν κληρονομούμενα διασφύζονται· ταῦτα δὲ ὡς εὐτελεῖ καὶ εὐκαταφρόνητα καθ' ἡμέραν συντρίβονται. Ὅσον λοιπὸν ἀποξέεις τοὺς λόγους σου πρὸς κάλλος ἑλληνικόν, τοσοῦτον διαρκέσουσιν εἰς τὴν διαδοχὴν τῶν αἰώνων· εἰ δὲ χύτρας κατασκευάζεις καὶ βόρβορον πλάττεις, ἐξουδενωθήσονται σου τὰ ἔργα, καὶ καταπατηθήσονται μετὰ ταῦτα...» Εἰς δὲ τὴν ἔκδοσιν «Αἰσχίνου τοῦ Σωκρατικοῦ» περιέλαβε καὶ δύο πραγματείας περὶ γλώσσης, διὰ τῶν ὁποίων ἐπιμένει εἰς τὴν ἀποψίν του περὶ τῆς ἀρχαΐζουσας ²: «Ἄλλὰ τέθνηκε, φησί, καὶ οὐκ ἂν δύναίτο» γράφει «ἐκ τῶν παρόντων ἀναστηθῆναι· ἀλλὰ διὰ τοῦτο δοκεῖς μοι παραδόξως εἶναι μάλιστ', ὦ ἄνθρωπε, ὅστις ἂν ἦς, παραπαίοντος γὰρ τοῦτ' ἐστὶ λέγειν· εὐλογώτερον ἂν εἴποις ὅτι διαφαιλισθεῖσα, ἡσθένησεν, ὡσπερ καὶ ἔστι, καὶ διὰ τοῦτο δεῖται μὲν ἰατροῦ, δεῖται δὲ θεραπείας· καὶ τὸ μέγιστον, ἀποχῆς τῶν ἐπηρεαζόντων καὶ βασκάνων. Τοιαῦτα γὰρ προσενεγκῶν εὐγνωμόνως τὰ φάρμακα, ὡς εἰκὸς υἷον καλὸν κάγαθὸν μητρὶ φιλοστόργω, ἔξεις τὴν τε νεκρὰν μετ' οὐ πολὺ ζῶσαν, καὶ σαυτὸν Ἀπόστολον παραδόξως θαυματουργήσαντα...» ³.

1. Κ. Σάθα· αὐτ. σελ. 290.

2. Α. Μέγα· αὐτ. σελ. 187.

3. Ἐν Κερκύρα προεκηρύχθησαν βραβεῖα μεταξὺ τῶν μαθητῶν, ἀπονεμόμενα εἰς τοὺς γράφοντας καλύτερον τὴν ἀρχαϊκὴν γλῶσσαν, ὑπὸ δὲ τῶν ἐν Κυδωνίαις διδασκάλων ἐξεδόθη ψήφισμα ὑπὲρ τῆς ἀρχαίας γλώσσης, ἔχον οὕτω· «Θεὸς ἡγείσθω παντὸς ἔργου καὶ λόγου. Ἐπὶ καθηγουμένου Γρηγορίου τε καὶ Εὐστρατίου, τῶν ἐν τῷ κατὰ Κυδωνίας ἑλληνομουσειῷ σχολαρχούντων, ἐλαφηβολιῶνος ὀγδόῃ ἀπιόντος, οἱ ὑπογεγραμμένοι εἶπομεν. Ἐπειδὴ τὴν πατρῶαν ἀναλαβέσθαι φωνὴν, τὴν δὲ χύδην καὶ ἀγοραίαν ὡς πάντα ἀνοίκειον ἡμῖν τοῖς τῶν Ἑλλήνων ἐκείνων ἀπογόνοις, παντὶ τῷ θυμῷ, ἀπώσασθαι ἐφιέμεθα, δεδόχθαι πᾶσιν ἡμῖν νόμον εἰσενεγκεῖν, ὡσθ' ἡνίκ' ἂν συνῶμεν, ἑλληνιστί

Ἔπο τὰς σημαίας τῶν ἀρχηγῶν ἑκατέρας τῶν γλωσσικῶν παρατάξεων, οἱ διανοούμενοι τοῦ Ἔθνους ὑπερήσπιζον ἕκαστος μετὰ φανατισμοῦ τὰς πεποιοθήσεις των, οὕτω δὲ διεξήγετο περίξ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἐξαντλητικὸς γραφιδοπόλεμος, εἰς τὸν ὁποῖον κατετρίβοντο ἀσκόπως αἱ ὀλίγαι πνευματικαὶ δυνάμεις τῆς χώρας. Μεταξὺ τῶν ἀρχαῖστῶν καὶ τῶν χυδαῖστῶν ἴσταντο ὁ Νικ. Θεοτόκης, ὁ Ρήγας ὁ Φεραῖος, ὁ Ἰακ. Νερουλός, ὁ Κοραῆς, ὁ Κοδρικᾶς, οἵτινες, ἀποκρούοντες τόσον τὴν ἀρχαίαν, ὅσον καὶ τὴν δημοτικὴν, παρεδέχοντο μέσῃν τινὰ γλῶσσαν κατὰ τὴν ἰδίαν ἕκαστος ἀντίληψιν.

Ὁ Νικηφ. Θεοτόκης, ἱεροκέρυξ ἐν Κερκύρα, δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ὁ πρῶτος ἰδρυτὴς τῆς καὶ σήμερον γραφομένης καθαρευούσης. Εἰδικὰ συγγράμματα περὶ γλώσσης δὲν ἔχει ἐκδώσει, ἀλλ' ἐν τοῖς λόγοις του καὶ ἰδίᾳ διὰ τοῦ Κυριακοδρομίου, ἐκδοθέντος ἐν Μόσχᾳ τὸ 1796, καθώρισε τὸν καθαρῶτερον τύπον τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, μακρὰν τῶν ἀκροτήτων τῶν ἀρχαῖστῶν καὶ τῶν χυδαῖστῶν καὶ τῆς τεχνητῆς μορφῆς, ἣν ἠθέλησε νὰ προσδώσῃ εἰς αὐτὴν ὁ Κοραῆς. Ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ Κυριακοδρομίου δικαιολογεῖ ὡς ἐξῆς τὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν μεταχειρίζεται¹: «Διάλεκτον δὲ μετήλθομεν οὐκ αὐτὴν ἐπ' ἀκριβῶς τὴν τῶν προπατόρων ἡμῶν, καὶ μὴ ὑπὸ πάντων ἐντελῶς κατανοουμένην, ἵνα μὴ ὅπερ θεραπεῦσαι σπεύδωμεν, τοῦτο αὐτὸ πάλιν ἐπεισάξωμεν τῆς ἀκαταληψίας τὸ νόσημα· ἀλλ' οὐδὲ αὐτὴν τὴν ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ἐν ταῖς τριόδοις ὑπὸ τῶν χυδαίων λαλουμένην... ἄλλην δὲ τινὰ ἐπετηδεύθημεν καθαρεύουσαν ὅσον οἶόν τε, ὅπερ ἐστὶν ὅσον οὐκ ἀφαιρεῖ τὴν κατάληψιν, τῶν τῆς δυσμορφίας ἐλαττωμάτων, καὶ τῇ ἑλληνίδι ἐγγίζουσαν, ἀπλουστέραν δὲ καὶ

πάντας ἡμᾶς συνδιαλέγεσθαι καταναγκάζειν. Νόμος. Ἐπιμελεῖσθαι ἕκαστον ἡμῶν ἑλληνιστὶ ὅσον οἶόν τε συνδιαλέγεσθαι· ὅς δ' ἂν μὴ ἐθέλῃ τοῦτο, σελίδα ὀμηρικὴν ἐνώπιον ἡμῶν ἱστάμενος ἀπαγγέλλειν ἀποτισάτω τίμημα. Οἱ ταῦτα συμψηφισάμενοι, Ἄγγελῆς=Ἀλκιβιάδης, Διδότ=Ἀνάχαρσις, Ἰωαννίκιος=Ἀριστείδης, Τζάνος=Ἐπαμεινώνδας, Δημήτριος=Θεμιστοκλῆς, κτλ. (Κ. Σάθα σελ. 296). Τόσος ἦτο ὁ φανατισμὸς των ὥστε καὶ τὰ ὀνόματά των μετέβαλον ἐπὶ τὸ ἀρχαιοπρεπέστερον!

1. Α. Μέγα, Ἱστορ. Γλωσ. Ζητήματος, Μέρ. Β' σελ. 38.

τοῖς τῶν Ἑλλήνων παισὶ καταληπτὴν καὶ εὐχώρητον...» Εἰς δεῖγμα τῆς γλώσσης τοῦ Θεοτόκη παραθέτομεν τὸ κάτωθι ἀπόσπασμα ἐκ τῆς ὁμιλίας του εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον τῆς Κυριακῆς τῆς Σαμαρείτιδος (Κυριακοδρόμιον σελ. 77—78): «Πρωρισμένος ἦν ὁ Φαραῶ διὰ τὴν ἀπώλειαν. Διατί λοιπὸν ὁ Θεὸς ἔπραξε τόσα θαύματα πρὸς ἐπιστροφὴν αὐτοῦ καὶ διόρθωσιν; Διότι εἶχεν ὁ Φαραῶ τὸ αὐτεξούσιον. Διότι, ἐὰν ἤθελε, ἐδύνετο νὰ μεταβάλη τὴν σκληρότητα αὐτοῦ εἰς ἀπαλότητα. Πρωρισμένος ὁ Ἰούδας διὰ τὴν κόλασιν. Διατί λοιπὸν κατέστησεν αὐτὸν ὁ Χριστὸς Ἀπόστολον; Διατί ἤξιωσεν αὐτὸν τῆς θείας αὐτοῦ συναναστροφῆς, καὶ τῆς τραπέζης, καὶ τῆς καθημερινῆς διδασκαλίας; Διατί ἔδωκεν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ τὸ γλωσσόκομον καὶ τὰ ἀργύρια;...»

Ὡσαύτως ὁ Ρήγας ὁ Φεραῖος μεταχειρίζεται τὴν καθαρεύουσαν. Τὸν «Θούριον» βεβαίως ἔγραψεν εἰς τὴν δημοτικὴν, ἀλλὰ ἔπραξε τοῦτο διότι ἀπετείνετο πρὸς τὸν λαόν, τὸν ὁποῖον ἤθελε νὰ ἐνθουσιάσῃ καὶ ἐξεγείρῃ ἐναντίον τῆς τυραννίας. Τὸ δράμα του ὅμως ὁ «Ἠθικὸς τρίπους», τὸ ὁποῖον ἐξέδωκε τὸ 1797 κατὰ μετάφρασιν ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ, «Τὰ Ὀλύμπια» τοῦ Ἀββᾶ Μεταστασίου, ἔγραψεν εἰς τὴν καθαρεύουσαν¹. Κατὰ διήγησιν τοῦ Περραιβοῦ (1860), ὅτε νέος τις ἐν Βιέννῃ ἐξέφραζε εἰς αὐτὸν τὴν δυσφορίαν του, διότι ἔγραφεν εἰς τὴν δημώδη γλῶσσαν, τῷ ἀπήντησεν ὁ Ρήγας: «Ἐν ὄσῳ, φίλε μου, ὁ Χασάνης καὶ ὁ Μεχμέτης τυμπανίζουσι διὰ τῆς σιδηρᾶς ράβδου τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἑλληνοσ, οὔτος οὔτε καιρὸν οὔτε νοῦν

1. Πρᾶξις Α'. Σκηνὴ Α'.

Λυκίδας. Ἀμύντα, ἀπεφάσισα εἰς μάτην μέ βαστάξεις.

Ἀμύντας. Λυκίδα, στάσου, ἄκουσε, ἄχ, πῶς δὲν μετριάξεις, πῶς δὲν κρατεῖς ποτὲ ποτὲ αὐτὴν τὴν τόσῃ βίαν, τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθεκτον, τὴν προπετῆ καρδίαν.

Ἀμύντας. Κ' εἰς τίνος πλέον συνδρομὴν δύναμαι νὰ ἐλπίσω, παρὰ σὲ μόνον ἑμαυτόν, τί πᾶν νὰ ἐγχειρίσω; Ὁ Μεγακλῆς ὁ ἴδιος εἰς τὴν τοιαύτην χρεῖαν, ὁ Μεγακλῆς μὲ ἄφησεν εἰς ἄκραν ἀπορίαν· ἂν ἤμπορῇ λοιπὸν τινὰς ἀμέριμνος ἄς γένῃ, ὅπότεν τὴν βοήθειαν τοῦ φίλου του προσμένει.

(Α. Μέγα, Ἱστορία γλωσσ. ζητήματος, Μέρ. Β' σελ. 45).

ἔχει νὰ διδαχθῆ τὴν ἀρχαίαν ἢ νὰ διορθώσῃ τὴν παροῦσαν· ὅθεν δὲν δύναται νὰ ἐννοήσῃ τοὺς λαλοῦντας ὑπὲρ τῶν συμφερόντων του, εἰμὴ ὅταν τῷ λαλῶσιν εἰς τὴν συνήθη αὐτῷ ἐκ βρέφους διάλεκτον· ἀφ' οὗ ὅμως φωτισθῆ διὰ τῆς καθομιλουμένης γλώσσης περὶ τῶν συμφερόντων του, δράξῃ τὰ ὄπλα νὰ καταδαμάσῃ δι' αὐτῶν τὸν Χασάνην καὶ Μεχμέτην, τότε, ἐλεύθερος ὢν, δύναται νὰ μάθῃ νὰ ὁμιλῆ καὶ πρὸς Ὀμήρους καὶ Θουκυδίδης, τότε δὲν ἔχει χρεῖαν πλέον ἄλλων συμβούλων περὶ τῆς διαγωγῆς του, τότε μετὰ τὴν πτώσιν τῆς τυραννίας δύναται νὰ καταργήσῃ καὶ τὴν βαρβαρωθεῖσαν διάλεκτόν του»

Ἐκεῖνος ὅμως, ὅστις ἐπέδρασε καὶ λόγῳ τοῦ ἐπιστημονικοῦ του κύρους καὶ τῶν ποικίλων συγραμμάτων του εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς γλώσσης εἶνε ὁ σοφὸς διδάσκαλος τοῦ Γένους Ἀδαμάντιος Κοραῆς.

Εἰς τὰ προλεγόμενα τῶν ἐκδόσεων τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, τὰς Ἐπιστολάς, τὰ Ἄτακτα, τοὺς Στοχασμούς του καὶ τὰς πολυαρίθμους ἄλλας μελέτας του¹ ὁ Κοραῆς ἐκάκιζεν ἐξ ἴσου τοὺς ἀρχαῖζοντας καὶ τοὺς χυδαῖζοντας καὶ συνεβούλευε τὴν χρησιμοποίησιν τῆς κοινῆς γλώσσης, ἀποκαθαιρομένης ἀπὸ τῶν βαρβάρων στοιχείων. Εἰς τὰ «Αἰθιοπικὰ» τοῦ Ἡλιοδώρου καὶ τὰς ἐπιστολάς πρὸς Ἀλεξ. Βασιλείου, πρὸς ἀπόκρουσιν μὲν τῶν ἐπιχειρημάτων τῶν ἀρχαῖστῶν ἔγραφεν· «Ἄλλ' ὡς ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων, λέγει ὁ καταφρονητῆς τῆς κοινῆς γλώσσης, χρεωστοῦμεν ν' ἀναστήσωμεν τὴν προγονικὴν ἡμῶν γλῶσσαν. Καλὸν ἦτον βέβαια νὰ ἡμεθα εἰς ἐκείνους τοὺς χρόνους, ὅταν καὶ νεκροὶ ἀνίσταντο, καὶ τὸ χάρισμα τῶν γλωσσῶν ἀκόπως διεδίδετο. Θαύματα ὅμως δὲν γίνονται καθ' ἡμέραν. Ὅστις χωρὶς ἀνάγκης γράφει Ἑλληνιστί, ὅσον ἄμεμπτα καὶ ἂν ἤθελεν εἰς τὸ φαινόμενον γράψῃν, καταφεύγει εἰς γλῶσσαν, τῆς ὁποίας τὴν σήμερον δὲν εἶνε πλέον κριταί... Ὅστις γράφει Ἑλληνιστί, μετ' ὀλίγους χρόνους (καὶ συχνὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας) θέλει λησμονηθῆν καὶ αὐτὸς καὶ τὰ συγγράμματά του. Καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν νὰ τὴν ἐνθυμῶνται; διὰ τὰ πράγματα περὶ τῶν ὁποίων γράφει; ἄλλ' αὐτὰ μὲ

1. Α. Μέγας αὐτ. σελ. 195 κ. ἔ.

τοῦ κειροῦ τὴν πρόοδον θέλουν ἐξηγηθῆν σαφέστερα καὶ ἐντελέστερα ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους ἡμῶν· διὰ τὴν φράσιν αὐτῶν τὴν Ἑλληνικὴν; καὶ τίς εἶνε τόσο μωρὸς ἢ εἰς τίνα περισσεύει τόσοσ καιρὸς, ὥστε ν' ἀφήσῃ τοὺς Ὀμήρους, τοὺς Πλάτωνας, τοὺς Ξενοφῶντας, τοὺς Δημοσθένας καὶ τοσοῦτους ἄλλους θαυμαστοὺς συγγραφεῖς καὶ ποιητὰς Ἑλλήνας, διὰ νὰ ἀναγνώσῃ τὸν νέον τοῦτον Ἑλληνιστὴν;» «Καιρὸς εἶνε νὰ ἐλευθερωθῶμεν ἀπὸ ταύτην τὴν πρόληψιν, ἣτις μᾶς κατεδίκασε νὰ γράφωμεν Ἑλληνιστὶ ἐμμέτρους καὶ πεζοὺς λόγους, διὰ τοὺς ὁποίους ἤθελεν αὐστηρῶς μᾶς κολάσειν, ἐὰν εὕρισκετο κανὲν Ἀρεοπαγιτικὸν ἐλληνισμοῦ δικαστήριον... Μία μόνη ρῆσις, μία μόνη περίοδος, ἣτις δὲν ὠφελεῖ τὸ γένος μικρὸν ἢ μέγα τίποτε, εἶνε ματαιοπονία, εἶνε φλυαρία. Ἡμεῖς ἔχομεν χρεῖαν μεγάλην νὰ γράφωμεν εἰς τὴν γλῶσσαν, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ νοοῦμεν, ἐὰν θέλωμεν καὶ τὰ νοήματα τῆς ψυχῆς ἡμῶν νὰ κανονίσωμεν, καὶ τὴν γλῶσσαν ἱκανὴν νὰ τὰ ἐκφράζῃ νὰ καταστήσωμεν. Ἀρκεῖ νὰ παρατηρήσῃ τις εἰς τὴν πρόοδον τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος τῶν ἄλλων ἔθνῶν, διὰ νὰ καταλάβῃ, ὅτι τότε μόνον ὀνομάζονται τὰ ἔθνη φωτισμένα, ὅταν φέρωσι τὴν γλῶσσαν αὐτῶν εἰς τελειότητα. Οἱ Ἰταλοὶ, οἱ Γάλλοι, οἱ Ἀγγλοὶ, τότε ἀληθῶς ἤρχισαν νὰ ἐλευθεροῦνται ἀπὸ τὴν βαρβαρότητα, ὅταν οἱ κατ' ἀρχὰς ὀλίγοι λόγιοι αὐτῶν ἄνδρες ἐπεχείρησαν νὰ γράφωσιν εἰς τὴν κοινὴν αὐτῶν γλῶσσαν. Ἡ γλῶσσα εἶνε τὸ ἐργαλεῖον, μὲ τὸ ὁποῖον ἡ ψυχὴ πλάττει πρῶτον ἐνδιαθέτως, ἔπειτα προφέρει τοὺς λογισμοὺς τῆς. Ὅταν τὸ ἐργαλεῖον εἶνε ἀνακόνητον, ἰωμένον ἢ κακὰ κατασκευασμένον, ἀτελὲς ἐξ ἀνάγκης μένει καὶ τὸ ἔργον τοῦ τεχνίτου». «...» Ἦθελαν φρίξιν οἱ διδάσκαλοι, ἂν ἦτο δυνατόν νὰ καταλάβωσι πόσον κακὸν προξενοῦν εἰς τοὺς νέους, ὅταν τοὺς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὰ σχολεῖα, ὅχι δι' ἄλλο, παρ' ὅτι κάμνουσι δύσκολον καὶ ἐπομένως μισητὴν εἰς αὐτούς, διὰ τῆς ἀμεθόδου παραδόσεως, τὴν ἀπόκτησιν τῆς εὐφραδεστέρας καὶ σοφωτέρας ὄλων τῶν γλωσσῶν τοῦ κόσμου...» Πρὸς ἀπόκρουσιν δὲ τῶν χυδαῖστων ἔλεγε· «Γράφομεν, ἤθελεν εἶπειν τις, διὰ τοὺς ἀμαθεῖς, καὶ πρέπει νὰ συγκαταβαίνωμεν εἰς τὴν κατάληψιν αὐτῶν· ἀλλὰ μόνον οἱ σπουδαῖοι χρεωστοῦν νὰ συγκαταβαίνωσιν εἰς τοὺς ἀμαθεῖς; μὴ δὲν ἔχουν κ' ἐκεῖνοι χρέος νὰ συναναβαίνωσιν ὀλίγον μὲ τοὺς σπουδαίους; Ἐπειτα

διὰ ποίους ἀμαθείς γράφομεν; ὄχι βέβαια διὰ τὸν χυδαῖον ὄχλον, οἱ ὅποιοι μήτ' ἂν ἡμεθα εἰς τὸν κόσμον ἔχουν εἶδησιν· ἀλλὰ διὰ τοὺς ὅσοι τούλάχιστον ἐξεύρουν ν' ἀναγινώσκωσι, κ' ἔχουν ὅπωςδῆποτε ἐπιθυμίαν νὰ φωτισθῶσιν. Οἱ τοιοῦτοι ἀναγινώσκουν μὲ προσοχὴν καί, ἐὰν τὸ βιβλίον εἶνε γραμμένον εἰς γλῶσσαν μετρίως καλλωπισμένην, μανθάνουν καὶ αὐτοὶ κατὰ μικρὸν νὰ καλλωπίζωσι τὴν ὁμιλίαν των καὶ προοδοποιοῦν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους συγγραφεῖς τὴν εἰς τὸ ἐξῆς παρισσοτέραν τῆς κοινῆς διαλέκτου διόρθωσιν». Τὴν ἀνάγκην νὰ ἀκολουθήσωμεν μέσσην ὁδὸν δικαιολογεῖ ὡς ἀκολουθῶς (Ἑλλην. βιβλιοθήκη, τόμ. ΣΤ'): «Ὅτι εἰς ὅσα λέγομεν ἢ γράφομεν τὴν σήμερον περιέχονται καὶ ἄλλα πολλά, δὲν ἔχει χρεῖαν ἀποδείξεως. Ἀλλὰ ποῖον ἔθνος ἄρχισεν ἀπὸ λογικώτερα; λέγω καὶ ἐγὼ ἢ ἔχει δίκαιον νὰ λέγη πᾶς ἕνας ἀπολογούμενος. Κανεὶς σοφὸς τῶν φωτισμένων ἐθνῶν δὲν ἐπιχειρεῖ νὰ γράψῃ περὶ πράγματος, τοῦ ὁποίου δὲν ἐξεύρει ἀκριβῶς τὸ νομα, ἢ γουν δὲν ἔχει καθαρὰν ἰδέαν καὶ παρακολουθήσιν αὐτοῦ· καὶ ὅταν πιάσῃ τὸν κάλαμον, δὲν γράφει διὰ τοὺς σοφοὺς, οὔτε διὰ τοὺς ἀπαιδεύτους τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ δι' ὅλον αὐτοῦ τὸ ἔθνος. Διὰ νὰ φύγῃ τὰ δύο ταῦτα ἄκρα, μηδὲ νὰ μακρύνῃ ἀπὸ τὰ γραφόμενα μήτε τοὺς πρώτους διὰ τὴν ἀηδίαν, μήτε τοὺς δευτέρους διὰ τὸ δυσνόητον ἢ καὶ ἀκατανόητον, πρέπει νὰ μεταχειρισθῇ τὴν γλῶσσαν τῶν κλασσικῶν, ἂν τὸ ἔθνος του ἔχει ὁμολογουμένως κλασσικούς, οἱ ὅποιοι μηδ' αὐτοὶ ἠθέλαν ἀξιωθῆν νὰ ὀνομάζωνται τοιοῦτοι, ἐὰν ἔγραφαν διὰ μέρος τι τοῦ ἔθνους. Εἰς ἡμᾶς μὴ ἔχοντας ἀκόμη κλασσικούς, ἂν θέλωμεν νὰ ταχύνωμεν τὴν γένεσιν αὐτῶν, πάλιν τὴν μέσσην ὁδὸν τῆς γλώσσης πρέπει νὰ πατήσωμεν διὰ νὰ μεταδώσωμεν εἰς τοὺς ἀπαιδεύτους, ἂν ἔχωμέν τι καλόν, καὶ νὰ δώσωμεν εἰς τοὺς σοφοὺς ἀφορμὴν νὰ μεταδώσωσι καλήτερα. Ἀλλὰ τὴν μέσσην ὁδὸν μόνος ἐκεῖνος εἶνε καλὸς νὰ πατήσῃ, ὅστις ἐξέτασεν ἀκριβῶς τὴν κατάστασιν τῆς γλώσσης του. Ἄς ἀρχίσωμεν λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἔρευναν αὐτῆς...» (Ἡλιοδώρου «Αἰθιοπικά», 1804). «Ἡ γλῶσσα εἶναι ἓν ἀπὸ τὰ πλέον ἀναπαλλοτριώτα τοῦ ἔθνους κτήματα. Ἀπὸ τὸ κτῆμα τοῦτο μετέχουν ὅλα τὰ μέλη τοῦ ἔθνους μὲ δημοκρατικὴν, νὰ εἴπω οὕτως, ἐνότητά· κανεὶς ὅσον ἠθέλην εἶσθαι σοφός, μήτ' ἔχει μήτε δύναται ποθεν νὰ λάβῃ τὸ δικάϊωμα

νά λέγη πρὸς τὸ Ἔθνος, «Οὕτω θέλω νὰ λαλήῃς, οὕτω νὰ γράφῃς». Ὅστις ἐπαγγελλόμενος νὰ γράφῃ εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, μακρύνεται τόσον ἀπὸ τὸν κοινὸν τρόπον τοῦ λέγειν, ἐκεῖνος ζητεῖ πρᾶγμα τὸ ὁποῖον οὐδ' ὁ σκληρότατος τύραννος εἶνε καλὸς νὰ κατορθώσῃ. Γυμνώνει ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά του τὸν πολίτην ὁ τύραννος, δύναται καὶ τέκνα καὶ γυναῖκα νὰ τοῦ ἐπάρῃ, ἐμπορεῖ καὶ νὰ τὸν ἐξορίσῃ ἢ νὰ τὸν θανατώσῃ· ἀλλὰ δὲν ἐμπορεῖ νὰ τοῦ ἀλλάξῃ τὴν γλῶσσαν· αὐτὴν λαλεῖ εἰς τὴν πατρίδα του, αὐτὴ τὸν συνοδεύει καὶ εἰς τὴν ἐξορίαν. Μόνος ὁ καιρὸς ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ μεταβάλλῃ τῶν ἐθνῶν τὰς διαλέκτους, καθὼς μεταβάλλει καὶ τὰ ἔθνη...» «Ἴσως ἤθελέ τις νομίσειν, ὅτι ἀντιφάσκω αὐτὸς εἰς ἑαυτόν, ἐπειδὴ πρὸ ὀλίγου ἔλεγον, ὅτι πρέπει νὰ διορθώσωμεν καὶ νὰ καλλύνωμεν τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν, τώρα δὲ φαίνομαι τρόπον τινὰ ὅτι θέλω νὰ τὴν γράφωμεν, καθὼς τὴν λαλήῃ ὁ χυδαῖος λαός. Τοιαύτη βέβαια δὲν εἶνε ἡ γνώμη μου. Ἐὰν τὸ νὰ μακρύνεταί τις ἀπὸ τὴν κοινὴν τοῦ λέγειν τόσον, ὥστε νὰ γίνεταί ἀσαφὴς εἰς τὴν διάνοιαν, καὶ παράξενος ὀλότελα εἰς τὴν ἀκοήν, ἢτοι τυραννικόν, τὸ νὰ χυδαίζῃ πάλιν τόσον, ὥστε νὰ γίνεταί ἀηδὴς εἰς ἐκείνους ὅπου ἔλαβον ἀνατροφὴν, μὲ φαίνεται δημαγωγικόν. Ὅταν λέγω, ἀπὸ τὴν γλῶσσαν μετέχει τὸ Ἔθνος ὅλον μὲ δημοκρατικὴν ἰσότητά, δὲν νοῶ ὅτι πρέπει ν' ἀφήσωμεν τὴν μὴ μορφωσιν καὶ τὴν δημιουργίαν αὐτῆς εἰς τὴν ὀχλοκρατικὴν φαντασίαν τῶν χυδαίων. Ὁ ὄχλος εἶνε πανταχοῦ ὄχλος καὶ ἂν εἰς τὰ φωτισμένα Ἔθνη καὶ εἰς τοὺς φωτισμένους αἰῶνας ἦτον «ἄγροικον, δύσκολον καὶ ὑπόκωφον γερόντιον», ὡς ἔλεγεν ἓνας ἀπὸ τοὺς κωμικοὺς, εἰς τοὺς δυστυχεῖς αἰῶνας τῆς βαρβαρότητος ἐκκωφοῦται καὶ μωραίνεται παντάπασιν. Ὅθεν μήτε δίκαιον εἶνε νὰ κολακεύωμεν τὸν χυδαῖσμόν τοῦ γεροντίου τούτου καὶ νὰ τὸν μεταχειρίζωμεθα ὡς κανόνα τῆς γλώσσης. Ἐὰν δὲν ἔχωμεν τὸ δικαίωμα τῆς τυραννικῆς προσταγῆς, «Οὕτω θέλω νὰ λαλήῃς», ἔχομεν ἐξ ἅπαντος τὸ δικαίωμα τῆς ἀδελφικῆς συμβουλῆς, «Οὕτω πρέπει νὰ λαλώμεν...» (Πρόδρομος Ἑλλην. Βιβλιοθήκης, 1805). «...Εἰς διάστημα τοσοῦτων ἐτῶν ἡ γλῶσσα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μένῃ ἢ αὐτὴ· ἢ μεταβολὴ τῆς γλώσσης ἐξ ἀνάγκης μετέβαλε τὴν Γραμματικὴν... Ὅταν ἡ φιλοσοφία ἀφήσῃ τὴν γλῶσσαν εἰς τὴν φαντασίαν τῆς ἀπαιδευσίας, ἐκδύεται χωρὶς

νά τὸ ἐξεύρη τὸ μέγα τῆς ὄπλων καὶ παραδίδεται ἐκουσίως εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις δὲν θέλει βραδύνειν νὰ τὴν σφάξῃ. Ποτὲ ἢ Ἑλλάς δὲν εἶχεν ἰδεῖν τόσον πλῆθος ὀνομαζομένων φιλοσόφων, ὅσον εἰς τὴν ἀρχομένην παρακμὴν τῆς γλώσσης τῆς· ἀλλὰ ποτὲ ἔθνος δὲν διαστρέφει τὴν γλῶσσάν του, χωρὶς νὰ διαστρέψῃ ἐν ταύτῳ καὶ τὴν παιδείαν του. Ἡ ἀσυνταξία τῆς γλώσσης συνοδεύει πάντοτε τὴν ἀσυνταξίαν τῶν ἐννοιῶν· ὅτι ὅστις συνηθίζει νὰ καταφρονῇ τοὺς κανόνας τῆς Γραμματικῆς, γρήγορα θέλει καταφρονήσῃ καὶ τοὺς κανόνας τῆς λογικῆς καὶ ἀφ' οὗ μίαν φοράν φθάσῃ νὰ ἐμβῇ εἰς τὰς κεφαλὰς ἢ ταραχῇ, τὸ ἔθνος καταφέρεται ὡς κύλινδρος ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς δόξης εἰς τῆς ἀδοξίας τὸν βυθόν...» «...Ἐάν, ὡς εἶπα ἀνωτέρω, ἡ βαρβάρωσις τῆς γλώσσης, διαστρέφουσα τὰς ἀληθεῖς ἐννοίας τῶν λέξεων, καταντᾷ καὶ εἰς τὴν διαστροφήν τῶν ἠθῶν, ἀκολουθεῖ ὅτι ἡ διόρθωσις αὐτῆς διορθώνει καὶ τὰ ἦθη τοῦ ἔθνους καὶ τὰ κάμνει ἡμερώτερα...» (Ἐπιστολῶν συλλογή, 1839). «...Τὸ κακὸν εἶνε ὅτι... μόλις ἄρχισε νὰ κινῆται τὸ ἔθνος εἰς μὀρφωσιν τῆς φωνῆς του, καὶ ἀνεβλάστησαν δύο φατρίαι· ἡ μία κλίνουσα εἰς τὸ ὀχλοκρατικόν, καὶ ἡ ἄλλη εἰς τὸ ὀλιγαρχικόν. Τὸ σύστημα τῶν ὀχλοκρατικῶν εἶνε ἀπλούστατον, ἐπειδὴ εἰς ἓνα μόνον σκοπὸν ἀποβλέπει, ὡς καὶ εἰς τὰς κακὰς πολιτείας, τὴν ὑπερίσχυσιν τοῦ ὄχλου. Τὸ ὀλιγαρχικὸν ἐξ ἐναντίας εἶνε πολυκέφαλος ὕδρα...» (Ἐπιστολῶν ἀπάνθισμα, Ἰακ. Ῥώτα, 1841). «...Βάσις καὶ θεμέλιον τῶν ὅσα εἶπα, περὶ τῆς κοινῆς γλώσσης, εἶνε ἀπαράλλακτον τοῦτο τὸ ἀξίωμα «μῆτε τύραννοι τῶν χυδαίων, μῆτε πάλιν τὰς χυδαιότητας αὐτῶν». Κράτει λοιπὸν σφιγκτὰ τὸ ἀξίωμα τοῦτο ὡς τῆς Ἀριάδνης τὸν μίτον καὶ αὐτὸ θέλει σὲ ὀδηγεῖ εἰς τὸν λαβύρινθον τῆς γλώσσης...».

Ὡς βάσιν τῆς μέσης γλώσσης ὁ Κοραῆς ἔλαβε τὴν κοινὴν διορθωμένην ὅμως, ἥτοι ἀποκαθαυρομένην καὶ καλλωπιζομένην. Ὡς διόρθωσιν τῆς γλώσσης ἐνόει «ὄχι μόνον τὸν μετασχηματισμὸν διαφόρων βαρβαρομόρφων λέξεων καὶ συντάξεων, ἀλλὰ καὶ τὴν φυλακὴν πολλῶν ἄλλων τὰς ὁποίας ὡς βαρβάρους σπουδάζουν νὰ ἐξορίσωσιν ἀπὸ τὴν γλῶσσαν, ὅσοι μετὰ προσοχῆς δὲν ἐρεύνῃσαν τὴν φύσιν τῆς γλώσσης...» «Ὅσον καὶ ἐὰν ἐβαρβαρώθῃ αὕτη (ἡ κοινὴ) σώζει πολλὰς λέξεις ἑλληνικὰς καὶ πολλὰς σημασίας λέξεων,